

Տ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1865

ՀՐԶԱՆ. Բ. Բ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 86

Կը հրատարակուի առաջ 1. 8. 16 է- 23 է. :
Իսթանբուլի քաղաքին 20 Փրեմի :
Ստամբուլի քաղաքին 20 Փրեմի :
Քաղաքին 20 Փրեմի :

Ստամբուլի քաղաքին 20 Փրեմի :
Իսթանբուլի քաղաքին 20 Փրեմի :
Ստամբուլի քաղաքին 20 Փրեմի :
Քաղաքին 20 Փրեմի :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՒ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԴՐՈՒՄՆԵՐ

ԵՒ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԴՐՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՄԱԿԵՆՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԴՐՈՒՄՆԵՐ 289

«Քիչը՝ Սպարդայի մէջ տեսուչ էր : Զարպիկ՝
իր գիտութիւնը 'ի գործ դնելու շատ հաճախեց
մարդ մըն էր ասիկայ . իր կենաց վերջին օրը խո-
սածները մտիկ ըրէ՛ք : «Իսթանբուլի» ըսաւ . զի-
«տէք որ քանի որ աշխարհ եկեր եմ՝ շատ բաներ
«ըսեր եւ ըրեր եմ . հանդարտ ժամանակիս՝ ա-
«նոնք մէկիկ մէկիկ աչքիս առաջը բերի . եւ ը-
«րածներուս մէջ ուրիշ բան չգայ վրան զոյջալու .
«բայց եթէ՛ աղէկ կամ գէշ ըլլալս գիտնալու հա-
«մար ձեր որոշումը մտիկ ընելս : Օր մը ես ու-
«րիշներէն ետքը երրորդ եղայ իմ բարեկամիս-
«րուս մէկին վրայ դատաստան ընելու , որ օրի-
«նաց նայելով մահապարտ էր : Հատ շուտաւ էի .
«հարկաւ պէտք էր կամ օրէնքը աւերել կամ բա-
«րեկամս 'ի մահ մատնել . Հատ մտածելէս ետքը
«սա՛ հնաքը գտայ . ամբաստանելոյն նպատաւոր
«փաստերը այնպէս վարկեցութեամբ մը հրատա-
«րակեցի՝ որ ընկերներս անիկայ թող տալու գըժ-

«ուարութիւն մը չկրեցին . բայց ես՝ անոնց բան
«մը չըսելով՝ անիկայ մահուան դատապարտեցի* .
«Դատարարի ալ՝ բարեկամի ալ պարտականութիւնը
«կատարեցի : Իսթանբուլի քաղաքին մէջ բան մը կը
«ըգամ , որ իմ խորհածս ոճիր մը չըլլալուն վրայ
«կասկած ընել կուտայ , :

«Կընդդրուի՞նք» : Եւ ինչպէս իմաստուններուն ամենէն
քիչ հոգեկուածն ու ամենէն աւելի երջանիկն է .
Եւ որ համար կըսուի թէ՛ «Հողոս կողմէն Լինդ-
«եայ փոքրիկ քաղաքին ընկերները զենքը իրենց
«իշխան ընտրեցին . եւ ասիկայ ալ այնպէս յա-
«ջողակութեամբ վարեց այս պաշտօնը՝ որպէս թէ
«ամենքը մէկ ընտանիք ըլլային , :

«Եւ հա՛տաւոր են Յունաստանի իմաստունները՝

* Մեզիցընէլ տուած ըէ՛ . միայն ինքն իրեն ը-
սած է թէ սա մարդս յիշաւ ի մահուան ար-
ժանի՝ էր : Այսքանս ճանչնալու ու ծածկա-
պէս ինքն իրեն խոստովանելը՝ խեղճ իմաստու-
նը աղէկ բան մը սեպելով վրան կը մխիթա-
ուի . աւելի աղէկ կըլլար որ մահապարտ ըլլա-
լը չգիտնար . կամ այն նպատաւոր փաստերուն
ինքն ալ համոզուած ըլլար : Այսպէս չըլլալով՝
Քիչըն օրինաց խանդարիչ ըլլալուն վրայ կեղ-
ծաւորութիւն ալ աւելցուցած եղաւ : (Ծան.
Խորհ .) :

որոց վարքը ֆէնէլսն պատմած է մեզի* : Ղուրս ձգեցի Սողոմոն՝ որ օրէնսդիր եղաւ, եւ լծէնաց-
ող օրէնք տուաւ չէ՛ թէ իր ձեռքէն եկած լաւա-
գոյնները, այլ որքանն որ անոնք կրնային ասել** :
Լյս ամէն իմաստուններս գործերու եւ աշխարհային
բաներու մէջ մտած ելած մարդիկ են : Լմեն ալ
այսպիսի գործերու յաջողակ եղան . եւ ասոր համար
է որ իմաստուն ըսուեցան : Ս՝ տներնէն ալ չանցաւ
անապատները քաշուիլ եւ մարդատեաց ըլլալ . առան-
ձն՝ եւ մտաւորական պարագայմանց մէջ ապրիլ . հաւա-
տացին որ գործունեայ կեանքը իմաստուններուն չէ՛
բայց լաւ աշխատանքը անոնց համար : Եւ անոր
ոչ մտանքներէն եւ ձանձրութիւններէն եւ չփութու-
թիւններէն, եւ ո՛չ ալ պղտիկ եւ խեղճ բաներ ըլ-
լալէն չփախան :

Վարդուհի աւակներն ալ այն նախնեաց իմաս-
տութեանը հետ կապակցութիւն ունին : Վարդու-
հան բարոյական կը բարոյզեն . այսինքն՝ այն որ կը
խորտակ աշխարհօրէն վարման մէջ սխալ չգործել . մեղ-
քերէն աւելի՝ մանր պակասութիւններէն փախչիլ . ա-
րարիկն ըլլալէն աւելի՝ խնդրով վարուիլը գիտնալ .
կամ խոհեմութեամբ եւ ճարպիկութեամբ առաքինի
ըլլալ*** : Լյս բարոյականիս պակասութիւնն այն է՝

* Ֆէնէլսն այս գիրքը՝ վերջ իմաստասիրաց մակա-
գործի հայերէն գրաբարի Թարգմանուած եւ
Վէնէտիկ տպուած է : (Ճան. Բարգ.) :

** Օրէնք դնողներուն մեծ եւ կարեւոր խո-
հեմութիւն մըն է ասիկայ . մանաւանդ երբ ան-
կատար կրթութիւն ունեցող ազգի մը օրէնք
դնելու կեւելն . չէ՛ թէ ըստ ինքեան լաւագոյն
օրէնքներ դնել, այլ այն ազգին կարողութեա-
նը եւ բաւականութեանը համեմատել դնելու
օրէնքը : Ասոր շնայելով դրուած օրէնքներ
կան շատ մը՝ որ հարկաւ անգործադրելի մնացած
են . եւ այն ազգը՝ որուն բարեկարգութեանը
համար շինուած է այս օրէնքը, աւելի անկար-
գութեան մէջ ինկած են . որ իրենց աստիճա-
նին եւ բաւականութեանը համեմատ օրէնք ու-
նենային նէ՛ կարգ մը կը մոնային, եւ լաւա-
գունին ալ արժանի կըլլային : (Ճան. Բարգ.) :

*** Չկործուի որ Տեղեքէն ասելի մանր պակասութեան-
ներէն փախչիլ ըսելով անանկ ուղղուի՝ որ մեղքե-
րուն վրայ այնքան հոգ չընեն : Մեղքն ինք-
նին խորշելի ըլլալով ամէն մարդ անկէջ կը
փախչի, կամ փախչիլ կուզէ . կամ գո՛նէ՛ փախ-
չիլ պէտք ըլլալը կը չանչնայ : Մեղք չսեպ-
ուած պակասութիւններ կան՝ որ քաղաքավա-
րութեան եւ բարեկերթ կենաց դէմ են, եւ
մարդս բիրտ եւ կոպիտ կը ցուցնեն . բայց չա-
տերը անոնցմէ զգուշանալու միտ չեն դնել .
ասանկներուն ուղղուած է այս խրատս : (Ճան.
Բարգ.) :

որ գէշէն ըստ արժանոյն գարշիլ եւ խորշիլ չսոր-
վեցըներ մեզի : Վէլութիւնը այս աշխարհիս հար-
կաւոր բանի մը պէս կը բռնէ . եւ մեզ կրնտելա-
ցընէ անոր համբերել, թէ՛ ուրիշներու վրայ տես-
նենք, եւ թէ՛ մեր վրայ . եւ երբ պէտք ըլլայ, ա-
նիկայ շոյել եւ փայփայել ալ՝ եթէ ասով ապահո-
վութիւն կամ հանգստութիւն մը կը յուսանք : Զոն
(Նզորուհի առականներուն մէջ) ամէն տեղ տեսած
է արեւելցոց փորձառութեան վրայ հիմնուած ա-
ռասպելներու սովորական պատմութիւններ . եւ ա-
րեւելք՝ բռնական իշխանութեան եւ գերութեան
բռնիկ Լոգիսն է : Զոն կը տեսնեմ առիծուն սքո-
նալալութիւնը . քալին անգթութիւնը . քոլուսուն
խորամանկութիւնը . գառին տկարութիւնը որ ձեւ-
քէն բան մը չգար : Իսկ օրինաց արդարութեան հա-
րըստ հարեալներուն օգնութեան հասնելու, զօրու-
թեան եւ իշխանութեան զեղծումներու դէմ մըր-
ցող իրաւանց ազդու զգացման, ազատութեան եւ
անկախութեան* գաղափարներուն խօսքը ամենեւին
չկայ . այսինքն՝ այն զգացմունքներուն մէկն ալ չկայ,
որ մարդկային արժանապատուութիւնը կը բաղկե-
ցընեն, եւ քաղաքակրթութիւնը կը հիմնեն արդա-
րութեան վրայ, որ է փոքրերուն իրաւունքը եւ մե-
ծերուն պարտականութիւնը :

Հարունալիկ

ԿՐԹՈՒՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԻ ՀԱՅՈՑ

Հարունալիկին Տէ՛ս Էրէս 29

Երանելին Վրիգոր Պահլաւունի՝ յիսուն եւ ե-
րեք տարի (ըստ պատմիչ վարուց Հնորհաւոյն .
Սոփեթ հայկական . հարս . ԺՎ . եր . 67), կամ յի-
սուն եւ չորս տարի՝ ըստ Սմբատայ (եր . 100)
հայրապետութիւն ընելէն ետքը յաղթման հոգեւոր
ինչպէս որ երկու պատմիչքդ միաբան կըսեն, ե-
պիսկոպոսներով եւ վարդապետներով եւ վանական-
ներով ժողով ընելով Հոռովկայ՝ իր եղբայրը՝ Ներ-
սէս եպիսկոպոսը որ ետքը Հնորհալի ըսուեցաւ,
կաթողիկոս ձեռնադրեց, եւ ինքն այն պաշտօնէն
հրաժարեցաւ . եւ երեք ամիս ետքը վախճանե-
ցաւ :

Սուրբ Ներսէս վախճանելու ատենն ինք ցու-
ցուց իր յաջորդը . (Սմբատ . եր . 102) . բայց
կերեւի որ աթոռը ժառանգելու ատենը հակառա-

* Անկախութեան ըսելով իմանալու է չէ՛ թէ օ-
րէնքներէ՛ այլ մարդոց ինքնահաճ կամքերէն
անկախ ըլլալը : (Ճան. Բարգ.) :

կուժիւն կրեց՝ որ Վուրէտտին այլազգի իշխանին ձեռնտուութեանը կարօտ եղաւ, ինչպէս կրէս Վարդան (Էր. 120) . «Անու զքօշն՝ Գրիգոր (տղայ) «նղաւորդի իւր (Շնորհալոյն) ձեռնտուութեամբ «Վորադնին», Լսոր հետ չմիարանիր Չամչեան Հ. Սիքայէլին ըսածը (պատմ. հայ. գր. Ե. 41. 16) . «Ի կատարիչ հանդիսի թաղման Շնորհալոյն՝ բազմութիւնք ժողովողեանն միաբերան «սկսան աղաղակել եւ խնդրել իւրեանց կաթուղի- «կոս զնա ինքն գրիգոր՝ Տղայ մականուանեալ, «որի Վասլի եղբոր Շնորհալոյն, Յայնժամ եւ «պիտակասունըն որք անդ էին՝ արժանի համար- «եալ զնա այնմ աստիճանի տարան յեկեղեցին եւ «օծին կաթուղիկոս ի վերայ ազգին Հայոց» :

Լսու երանելիս կաթուղիկոս ըլլալէն անմիջապէս ետքը՝ իւր եղբորը՝ երանելի Շնորհալոյն՝ Յունաց հետ միաբանութեան խնդիրն առաջ տանելու ձեռք զարնելով՝ Հոսովայ ժողովք ըրաւ . ուր բնութեամբ հասկցան թէ հաւատարեաց մէջ ինչպէս Հայք նշնպէս եւ Յոյք ուղղափառ են . եւ ազգային եկեղեցւոյ ծէսերէն եւ արարողութեանն չզատուելով՝ իրարու հետ սիրով կապակցելն որոշուեցաւ : Երեւելի եւ հիւսիսական վարդապետները՝ որոց զխաւսըն էր Գրիգոր Տաւեորդին, նախապաշարմամբ կարծելով որ Յոյները՝ Կեստորական են, եւ Հայոց կաթուղիկոսն ալ անոնց զինանելով իր ժողովովք՝ Կեստորի աղանդը ընդունած է, անկալ իբրեւ հերետիկոս կաթուղիկոսութենէ ինկած սեպելով Եւի քաղաքին Բարսեղ կաթուղիկոսը կաթուղիկոս ըրին . որ եղաւ հակաթու կաթուղիկոս մը : Տաւեորդոյն եւ հիւսիսական վարդապետաց նախապաշարման նմանը մինչեւ հիմայ ազգիս տգէտներուն մէջ կը տեսնուի . որ՝ երբ մէկը հաւատարեաց միաբան դաւանութիւն ունեցող ազգաց մէջ սէր եւ միութիւն քարոզելու ըլլայ նէ՝ Հայերը Յոյն կամ Լատին պիտի ընէ ըսելով կը բամբասեն . չեն նայիր որ ասանկները հայաստանեայց եկեղեցւոյ ամբողջութեանն ամենեւին չեն գուշիր . եւ եկեղեցական ազգային ծիսից եւ արարողութեանց զիրենք տարապարտօց բամբասողներէն աւելի նախածախնդիր են : Տաւեորդոյն խելքէն հետու չեն անոնք՝ որ Ռուսիաբնակ Հայ կաթուղիկոսաց եւ վարդապետաց ոմանց համար կրօնն թէ Հայերը ուսացընել կընային : Հայոց դաւանութեան ուղղափառութիւնը ուրիշ ազգի մը ձանձըրնէլը, եւ անոր ալ ուղղափառութեանը տեղեկանալով սէր եւ միաբանութիւն ընելը՝ ազգ ազգի հետ խառնել կարծելը տկար մտաց դործ է : Բարսղի կաթուղիկոսութիւնը Եւեղեններէն եւ Սա-

նահնեցիներէն եւ Չորոյգետացիներէն զատ ճանցող չեղաւ . որոց կուսակիցներէն մէկը՝ Ստեփանոս Ռուպէլեան, կանուանէ «ինչորս յանկեալ որք» : (Չեքնարի . Գ. Էր. 43) :

Գրիգոր Տղայ մականուանեալ կաթուղիկոսին վախճանէն ետքը՝ Բարսղի կաթուղիկոսութիւնը բանի տեղ չդնելով Լեւոն թագաւորը կաթուղիկոսները եւ վանահայրները ժողովեց . որոց հետ զտնուեցաւ սուրբ Կերսէս Լամբրոնացին ալ . եւ վախճանեալ կաթուղիկոսին եղբայրը Գրիգոր անուն՝ կաթուղիկոս օծել տուաւ : Երանելի Լամբրոնացին այս ընտրութեանս դէմ կեցաւ՝ տղայ հասակը պատճառելով . բայց ուրիշները նախորդ կաթուղիկոսաց ցեղէն ասկէց զատ մէկը չգտնուիլը աւելի ջորաւոր պատճառ սեպելով Լամբրոնացին մտիկ չըրին :

Լսոր մահուանէն ետքը Բարսղի կուսակիցները զԼուի վերցուցին՝ եւ իրենց դրած կաթուղիկոսը բոլոր ազգին ընդունել տալու մտքով նոր կաթուղիկոսի ընտրութեան արգելք ըլլալ ուզեցին . բայց թագաւորն ու կաթուղիկոսները ասոնք մտիկ չընելով Շնորհալոյն ջորավար եղբորն՝ Կաթուղիկոս անուն տղան կաթուղիկոս ընտրեցին եւ օծեցին . որուն հին եւ նոր անունը մէկտեղ առնելով Գրիգոր աստիքաւ կը կոչուի :

Լսոր ալ վախճանէն ետքը Լեւոն թագաւորն եւ կաթուղիկոսաց ժողովով Սոյ Յովհաննէս կաթուղիկոսը կաթուղիկոս օծել տուաւ . որ վեհանքն մէկ մը ըլլալուն համար Սեծաբարոյ կոչեցաւ : Ընտրութեան ատեն ժողովական կաթուղիկոսներուն մէկ մասը՝ Սեբաստիոյ Եւանիա արքեպիսկոպոսը կաթուղիկոս կուղէին . եւ կամբերնին չը յաջողուին համար ըմբոստանալով Յովհաննէսի ընտրութիւնն ապօրինաւոր կը սեպէին . որովհետեւ կաթուղիկոսներուն կամացը հակառակ միայն թագաւորին ընտրութեամբն այն աստիճանին հասաւ : Բայց ասոնց պատճառները չընդունեցաւ . եւ մինչեւ հիմայ Յովհաննէս Սեծաբարոյն հարազատ կաթուղիկոսաց կարգն է : Գանգատող կաթուղիկոսներն այնքան միայն ըրին, որ Եւանիա կաթուղիկոսը համարձակութիւն առաւ . եւ Վոնիայի Ռուպէլեանին տաճիկ իշխանին իր կողմը շահելով ինքնազուին կաթուղիկոս եղաւ : Երբորդ կաթուղիկոս մ'ալ՝ նոյն լսի Յովհաննէս կաթուղիկոսն ընտրող Լեւոն թագաւորը դրաւ . որովհետեւ կաթուղիկոսն անոր կամացը զինում չէր ցուցընէր : Կաթուղիկոսներու ժողով ըրաւ . եւ նոր կաթուղիկոս մը դնելու հաճութիւն առնելով Գաւիթ Երայ կաղնեցիին կաթուղիկոս ըրաւ . Յովհաննէս Սեծաբարոյն հրա-

ժաբական չառած, Բարսեղ Ենեցին ալ տակաւին կենդանի էր եւ իր ձեռք բերած իշխանութիւնը կը վարէր, որով դարձեալ մի եւ նոյն ժամանակի մէջ չորս կաթուղիկոս եղան. հարազատ կաթուղիկոս Յովհաննէս, անոր հակառակ ընտրուած Դաւիթ Եր- քայ կաղնեցին, Ենանիա Սերաստիոյ եպիսկոպոսը, եւ Բարսեղ Ենայ եպիսկոպոսը: Լըրեք տարի ետ- քը թագաւորը Յովհաննէս կաթուղիկոսին հետ հաշտուելով՝ Դաւիթը ձգեց կաթուղիկոսութիւնը, «Այն տարւոյն մէջ Ենանիա ալ վախճանեցաւ. եւ աւագայն երկպառակութիւնը վերցաւ: Կերեւի թէ Բարսեղ ալ այն ատեններն արդէն վախճանած էր:

Ընտանեկէ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱԳԵՒՈՐ ՀՈՎՈՒԱՅ

Վանի՛ որ սրբազան կաթուղիկոսի վախճանին լուրը եկած է՝ ամէն ազգայինք մէկ մէկ կերպ մը տաճութեան մէջ են անոր յաջորդ մը տալու կեր- պին վրայ. եւ ումք իրենց մտածութիւնը գրի առած եւ լրագրի միջոցաւ հրատարակած են: Ս'ենք սուրբ Լըվիածնի Սինոդէն գալու հրահանգին կը սպասենք, որպէս զի՝ թէ որ ընտրած անձերնիս ընդունելի ըլլալը կուզեմք նէ՝ ընտրութեան հա- մար արդար ընդունուած եղանակը բըռնեմք, եւ ըստ այնմ գործ տեսնեմք. ապա թէ ո՛չ, ընելիք ընտրութիւննիս ընդունուի ալ նէ՝ երկար կըքջէ՛ որ ազգին հիմակուան պարագայներուն ձեռք չտար. ա- ռաջ մեր հաւնած ընտրութեան կերպը սուրբ Լը- վիածնի սինոդին, Սուսաց տէրութեան, Սուսաս- տանի եւ Պարսկաստանի եւ Լեզկաստանի եւ Եւ- բոպայի եւ մինչեւ Բմբրիկայի Հայոց հաւնեցը- նեմք եւ ընդունել տամք: Ետքը նոյն եղանակաւ ընտրելիքնիս ներկայացընեմք: Ս'ենք կասկած ու- չիմք՝ որ այդպիսի ընտրութեան նոր կանոն մը, թո՛ղ օտար տէրութիւնները եւ հեռաւոր երկիրնե- րը, Կոստանդնուպոլսի բնակիչներուն ամենուն մէկէն ընդհանրապէս պիտի չկրնամք ընդունել տա- լու: Սուտի առ այժմ ատոր վրայ խորհիլն անօ- գուտ ժամավաճառութիւն մ'է: Պէ՛տք է մինչեւ հիմայ 'ի գործածութեան եղած կերպով կաթուղիկոս մ' ընտրել. եւ թէ որ այս կերպս պակասութիւն մը ունի նէ՝ Կաթուղիկոսէն խորհրդընել որ այն կանո- նը կատարելագոյն կերպի մը դարձընէ: Իսկ կա- նոնը մենք մեր գլխուն շինելու եւ առաջարկելու իշ-

խանութիւն բնաւ երբէք չունիմք, եւ ատոր ետե-ւէն ինչալը յանգցնութիւն է:

Եսոնք կրսեմ, Սաթի լրագրոյն սեպտ. 25 թիւ թերթին մէջ Գ. Ե. Վ. ստորագրութեամբ հրատարակուած նամակի մը առթիւ. եւ ըսածնիս բաւական էր թէ որ առաքելական ժամանակը հո- գեւոր հովիւ ընտրելու համար բռնուած եղանա- կին վրայ սխալ գաղափար մը չտար:

Կըսէ. «1800 տարիէն աւելի է որ քրիստո- «նէութիւնը քարոզուած է եւ կը քարոզուի աշխար- «հիս վրայ. եւ 1800 տարիէն աւելի է որ մեր «Հայաստանեայց եկեղեցին իւր հոգեւոր հովուաց «կոմանն պաշտաման համար կը պաշտպանէ քրիս- «տոնէական եւ առաքելական մեծ սկզբունք մը. «այն է՝ «Ինքնութիւնը ընդհանուր է, ընտրութեամբ Ե- «րուսաղէմի նորահիմն եկեղեցին կ'որոշէր իր «պաշտօնեայնեքը. ընտրութեամբ կը պատուիրէ «մեզ այսօր Հայաստանեայց եկեղեցին որոշել մեր «եկեղեցւոյ պաշտօնեայնեքը,» Եւ վարի ըսած- «ներէն՝ զորոնք խօսք երկընցընելէ խորշելովնիս հոս չե՛ք օրինակեր, յայտնի կիմացընէ որ եկեղեցի ըսելով եկեղեցւոյ մէջ պաշտօն չունեցող աշխար- հական անձինքը կիմանայ. որով ատեն մը Դաւն- միջեաններուն երեւան հանած եւ պաշտպանած սահ- մանաբարեան եկեղեցին առաջ բերել եւ պաշտպանել կուզէ. զոր հանգուցեալ Սատթէոս սրբազան կա- թուղիկոսը Լ. Սինոդի հերետիկոսութիւն անուա- նած էր:

Ես մոլար դրութեանս դէմ եկեղեցւոյ կառ- վարութեան վրայ գրած եւ տպագրութեամբ հրատա- րակած ճառերնուս մէջ ընդարձակ խօսած ըլլալով՝ հոս միայն առաքելական դարուն վրայ համառօտ մը կը խօսիմք. եւ կը յիշեցընեմք որ այն ատենը ե- կեղեցւոյ պաշտօնէից ընտրութեան մէջ աշխարհա- կանաց մասնակցութիւն չկար: Յուդայի տելը նոր առաքեալ մը ընտրելու ժողովոյն մէջ գտնուեցան միայն առաքելայնեքը. զորս սուրբ Վիրքը Եղեաթէ կանուանէ (Պարթ. Լ. 15—26). Սարկաւագաց ընտրութեան համար՝ երկուստաններն աշակերտաց բազմութիւն ժողովեցին եւ ընտրութիւնն անոնց ը- նել տուին նէ՝ պատճառն իրենք յայտնեցին. «Ի՛նչ է «հաճոյ մեզ՝ կըսեն, թողու զբանն Եստուծոյ եւ «պաշտել զսեղանն. ընտրեցէ՛ք եղբարք վկայեալս «'ի ձէնջ արս և օթն, զորս կացուցայոք 'ի վերայ «պիտոյիցս այսօրիկ. եւ մեք ազօթից եւ պաշտա- «ման եւ բանին հպատակ լիցուք,» (Պարթ. Գ. 2—4). Ժողովուրդը՝ իրենց մէջ գտնուող այրի կա- նանց աղէկ խնամք չտարուելուն եւ արհամարհուե- լուն համար տրտունջ կընէին. պէ՛տք էր որ իրենց

վստահութեան արժանի մարդիկն ընտրեն որ տըրտունջը դադրի։ Բայց բարձրագոյն եւ հոգեւոր պաշտաման ընտրութիւնը հասարակ ժողովրդեան չէր տրուեր։ Պօղոսի եւ Ռառնաբանայ առաքելական պաշտօն տոնելին եղաւ՝ երբ մարգարէք եւ վարդապետք մէկ տեղ ժողովուած էին. եւ Ռառնաբան եւ Սօղոս որ ետքը Պօղոս եղաւ, հոն էին։ (Գործք. ԺԳ. 1. 2)։ Ուրիշ մարդ չի շատակեր սուրբ Գիրքը ասոնց ընտրութեան մէջ։ Պօղոս առաքելաւ իր Տիմոթէոս աշակերտը Լսիստոսի հպիսկոպոս ըրաւ՝ ժողովրդեան չհարցուցած։ «Լսիստոսի զքեզ կալ Լսիստոս, . . . զի պատուէր տացես ոմանց չլինել օտարութունս», (Լ. Տիմ. Ե. 3)։ Չոր թէ որ ժողովուրդն ընտրած ըլլար նէ՝ տարիքը քիչ ըլլալուն համար արհամարհելու տեղի չէր ունենար։ Բայց առաքելաւ այն տեսակ արհամարհութիւնը կարելի սեպելով անոր առջեւ անկողն խրատ կուտայ (անդ. Գ. 11—16)*։ Առաքելոց ժամանակը մէկ զի ձգեմք նէ՝ հոգեւոր հովուաց ընտրութիւնն երբեք ուղիւնաբար կերպով ժողովրդեան ամենուն մէկէն հարցնելով եղած չէ՝. ձեռնադրելին ընտրելէն ետքը միայն անոր քանի մը մասնաւոր բաներուն վերայ տեղեկութիւն կուզէ։ Թէ որ ընտրողը հասարակութիւնն ըլլար նէ՝ հարկ չէր մնար անոր վրայ ընտրող հասարակութենէն տեղեկութիւն ուզել։

Բայց այսմ՝ վերջին ժամանակներն ընտրութեան կերպերը փոխուեցան։ Ինչպէս որ Արեւմտեան Կաթոլիկական եկեղեցին հայց վերնագրով յօդուածներուն մէջ կը տեսնուին, բայց երբեք ազգին հասարակութեան հաճոյքը հարցուած՝ եւ քուէի եղանակ բռնուած չէ։ Կարելի է որ օր մը ազգային եկեղեցական ընդհանուր ժողովով ընդունուի։ Բայց չընդունուած գործադրութիւնը պահանջելը անտեղի է։ Իսկ պնդելը թէ առաքելալներու ժամանակէն ընտրութիւնն այսպէս կըլլար՝ առհասարակ եկեղեցի երազող լուծերամիաներուն հնարած սուտըն է։

* Բողոքականները կը կարծեն թէ սուրբ Տիմոթէոս երեցնեբէն, այսինքն՝ ժողովրդեան մեծերէն ձեռնադրեցաւ. եւ այս մտքով կը թարգմանեն սուրբ առաքելոյն ըսածը, «Մի՛ անփոյթ աններ զընդհացդ որ ի քեզ են, որ տուաւ քեզ մարգարէութեամբ ՚ի ձեռնադրութենէ երկցութեան»։ (Լ. Տիմ. Գ. 4)։ Բայց սուրբ առաքելաւ ուրիշ տեղ ասոնց ծուռ հասկըցածը կը շտկէ. կը յիշեցնէ արծարծել Աստուծոյ շնորհքը որ իմ ձեռնադրութեամբս քեզի տրուեցան կրօն։ (Բ. Տիմ. Ե. 6)։

ԺԱՌԱՊԵՏԱՆ ԳԻՒԼՍ

Եսոր վրայ տեսուչ եղբայրն ալ ձեռքի աստղադարձ դաւադանովը տասն երկու անգամ դարնելով ըսաւ. — Հաւատարիմ եւ ճշմարիտ եղբարք. մեծ քրմապետաց խորհրդարանը բացուեցաւ. գովեցէք։

Հանդիսականաց իւրաքանչիւրը երեք անգամ գոչեց. Ելէ՛լուիա։

Արեւալան եւ անպատեհ իրաց այս խառնուրդն հասկընալու համար ամբողջ նստոյն ներկայ գտնուելու է. Սօրէլ բոլոր իւր գիտութիւնն ու ճարտարութիւնն հոն ՚ի հանգէս հանեց։

Ստածած էր որ հանդիսականաց ամենքն ալ աղէկ վարդապետութեանց ճամբան բերելու լաւագոյն միջոցը կրթութիւնները մէկ մը քաջավարժ եղբորն հարցնելով կրկնել տալն է։ Երկուսը ծեր նաւապետ մ'էր, որուն պարտուպատշաճ ծանրութեամբ հետեւեալ հարցումներն ուղղեց.

— Ո՞վ ես դուն։

— Ս'եծ քրմապետ, կամ մեծագոյն պիպտիացի, որուն չգիտցածը չի կայ։

— Ո՞ր տեղ ընդունուեցար։

— Ենպէս տեղ մը, ուր լոյս ըլլալու համար ոչ արեւական եւ ոչ ալ լուսնի պէտք կայ։

— Իստքդ բացատրէ։

— Ինչպէս որ մեծագոյն սկովտիացւոյն խորհրդարանը դուրսէն լոյս ամենեւին չառներ, այնպէս ալ հաւատարիմ եւ ճշմարիտ եղբայրը խորհրդարան ընդունուելու համար ոչ հարուստ եւ ոչ ալ աղնուազգի ըլլալ հարկ է. միայն թէ որմնագրութեան վրայ ունեցած սէրը եւ առ եղբարս անձնանուիրութիւնը ցուցնէ։

— Խորհրդարանին պատկերն ի՞նչ է։

— Եմէն մէկ կողմը երեքական դռնով քառակուսի քաղաք մը. մէջ տեղը տասն երկու տեսակ պտուղ տուող ծառ մը կայ։ Ետ ամպերուն վրայի քաղաքը ուրիշ կործանած քաղաքի մը վերայ կախուած է, ուրկէ եռադլիսիօ մը կ'ելնէ։

— Իստքդ բացատրէ։

— Քառակուսի քաղաքը Գերագոյն — Սկովտիացի անունը կրող նոր որմնագրութիւնը կը նշանակէ. հնոյն տեղը, որ կործանած է, այս բռնեց, եւ շղթայակապ եռադլիսիօ մը պիտի ջախջախէ։

— Հին որմնագրութիւնն ի՞նչպէս աւերեցաւ, քանի որ կապերն անխզելի են :

— Ճամանակին այդ այդպէս վճռուած էր, ինչպէս որ սուրբն Յովհաննէս կը զրուցէ, զոր կատարեալ խորհրդարան կաղմող առաջին որմնագիր կը ձանձմէ :

— Սուրբ Յովհաննէս ո՞ր կ'ըսէ այդ :

— Յայտնութեանը մէջ Ռաբելոնի եւերկնաշին Երուսաղէմի վրայ խօսած ատեն :

Իսկոր այս մանրապատում տեղեկութեանց մէջը միտ գիր՝ միայն մէկ դատաւիճիւ մը եւ քանի մը վաւերական գրութիւններ ճշգրտութեամբ մէջ բերելով կը շատանամք :

— Ռաղաքին կերտոնի տասն երկու տեսակ պտուղ տուող ծառն ի՞նչ կը նշանակէ. շարունակեց Սօրէլ :

— Կենաց ծառն է այն. եւ հոն կեցած է իմացընելու համար որ գերագոյն սկովտիացի խորհրդարանը մեծ — քրմապետաց. հաւատարիմ եւ ճշմարիտ եղբարց մէջ կը գտնուի աշխարհիս կենաց քաղցրութիւնները : Տասն երկու տեսակ պտուղները կը նշանակեն որ պէտք է ամէն ամիս նիստ կազմեմք՝ դիտցածնիս իրարու հաղորդելու եւ զմեզ թշնամիներնուս դէմ պաշտպանելու համար :

— Երկնային Երուսաղէմն ի՞նչ ընդարձակութիւն եւ շրջապատը քանի՞ դուռ պիտի ունենայ :

— Մէն մէկ կողմը պատկերին մէջինին պէս երեք դուռ պիտի կենայ. քաղաքին բոլոր տարածութիւնը տասն երկու հազար ասպարէզ պիտի ըլլայ : Տասն երկու դռները կը ցուցնեն որ աշխարհի ամէն մասերէն հոն պիտի մտնուի :

— Հոն ի՞նչպէս կը հասնուի :

— Եւր եւ տաժանելի ճամբաներէ երթալով եւ անոնց մուտքն արդելով թշնամեաց հետ կը ռուտելով :

— Ինչո՞ւ կը կրես այդ ժապաւէնը :

— Վասն զի մէկն առանց անոր չի կրնար ըսկովտիացի մեծագոյն խորհրդարանները մտնել, եւ պէտք է զայն ունենալ երկնային Երուսաղէմն ընդունուելու համար, ինչպէս որ սուրբն Յովհաննէս հասկըցուցած է :

— Դապաւէնիդ վրայի տասն երկու աստղերն ի՞նչ կը նշանակեն :

— Երկնային Երուսաղէմի տասն երկու դռները պահպանող տասն երկու հրեշտակները կը ներկայացնեն :

— Կապոյտ գոյնէն ինչ հասկընալու է :

— Ռաղցրութիւն, որ հաւատարիմ եւ ճշմարիտ եղբարց բաժինն ըլլալ պէտք է :

— Ռանի՞ տարեկան ես :

— Ե՛լ չեմ համբեր :

— Ենունդ ի՞նչ է :

— Հաւատարիմ եւ ճշմարիտ եղբայր :

Եւս պատասխանէն ետքը քիչ մը լուութիւն տիրեց, զոր եռամեծն ընդմիջելով յաւելցուց.

— Եւս լսածդ — իմութիւն մըն է : Երկար ժամանակեայ արքայանայ պատճառաւ եղբարց այս մոռցած սովորութիւնները մտքերնին բերելու համար որ կաշխատիմ՝ քեզ ալ ընկերակցութեան կ'առնեմ :

Պատրաստող եղբայր, շարունակեց Սօրէլ եղբայրակցաց մէկուն դառնալով. գնա՛ առ սա հետամուտը որ վարդախաչի աստիճանէն է : Գո՛ւ ալ, վարժ եղբայր, ըսաւ ուրիշ մեծ — քրմապետի մը. ժողովուէ :

Պատրաստող եղբայրը քովի սենեակներէն մէկը մտաւ, ուր կը կենար հետամուտը վարդախաչի շուրջառը վրան, եւ զանիկայ տաճարին դուռը տանելով տասն ու մէկ անգամ դարկաւ : Իսկոր եղբարք Սօրէլին աղէկ խելքին մտադիր ու երախտապարտ էին :

— Վարդախաչի ասպետի սեփական կերպովը զարկին, ըսաւ վարժ եղբայրը՝ որ տասն ու մէկ հարուածն համբեր էր :

— Եւ, այէ ո՞վ է այդպէս զարնողը, ըսաւ եւս ռամեծը. եւ հարցու թէ ինչ կ'ուզեն :

— Պատրաստող եղբայր, ըսաւ այն ատեն վարժ եղբայրը. ինչո՞ւ կը զարնես այդպէս : Հետինդ ո՞վ է, եւ ինչ կ'ուզէ :

— Կը զարնեմ, պատասխանեց պատրաստող եղբայրը, որպէս զի եռամեծին ներկայացընեմ վարդախաչ ասպետ մը, որ նոր առաքինութիւններ վաստակելու համար գերագոյն սկովտիացեայ աստիճանը ընդունուել կը փափաքի :

— Եթէ այդպէս է՝ թող ներս մտցուի որ փորձելի :

Եւս հետամուտը, մեհենադրոշմ տառերով այլանդակուած վարդախաչի շուրջառը վրան ներս առնուելուն պէս՝ եռամեծն հարցուց.

— Եղբայր իմ. ուստի՞ կուգաս :

— Հրէաստանէն :

— Ո՞ր քաղաքէն անցար :

— Եւսդարեթէն :

— Ո՞վ առաջնորդեց քեզի :

— Տառապան :

— Ո՞ր ցեղէն ես :

— Յուդայի :

— Ա՛նապարհորդութեանցդ մէջ ի՞նչ սով-
րեցար :

— Հաւատալ, յուսալ, սիրել :

— Եղբայր իմ, փաղաքուշ անձանց՝ նենդաւոր
ողորմանացը մի հաւատար. աշխարհիս մէջ կա-
տարեալ երջանկութիւն մի յուսար. ընդունայն
աւարկները մի սիրեր : Եւսլ սիրէ՛ մեր արարու-
ղութիւնները, մատնիչները ատէ՛ ու հետեւին
մի տեսնուիր : Կը խոստանաս :

— Կը խոստանամ եւ կ'երդնում :

— Երկնային Երուսաղէմն երթալու փափաքդ
յայտնեցիր. բայց գիտե՛ս, միայն մէկ ճամբայ մը
կայ հոն հանող. խելացի առաջնորդ մը օգտակար
է քեզի, եթէ արժանեացդ փնտնել չ'ըլլար : Հա-
ջողելու փառքը միայն անձինդ պարտական եղիր.
եւ աչքիդ աչէ՛կ երեւցած ճամբան ընտրէ :

Պատրաստող եղբայրը, որ վարագուրին ետին
անցած էր, բարձր ձայնով զրուցեց :

— Կատակին հասնիլ կ'ուզէ նէ լեռն 'ի
վեր թող մագլցէ :

Փայտաշէն լերանը վեց ոտք բարձր գագաթն
ելնելու համար երկու ճամբայ կար. մէկը ծաղ-
կադեղ եւ միւսը խորտուքոտ :

Ղասառութեանը պէտք էր որ վարդախաչը
ծաղկազուարճ ճամբան ընտնէ. ինչպէս որ ըրաւ
ալ. Հինգ վեց քայլ առնելուն՝ ստիպուեցաւ
կանգնիլ, վասն զի լեռը եռամեծին գիմացը վե-
րէն վար շիփ շիտակ կտրուած էր :

— Ինչու առաջ չես երթար. եղբայր իմ, ը-
սաւ Սօրէլ :

— Ե՛լ անհնար է :

Եռամեծն երեք անգամ զարկաւ ու գոչեց.

— Հաւատարիմ հսկող. օգնութեան հասիրս
ինքնահաւանին որ ծաղկադեղ ճամբան է մտած,
եւ ցուցնուր թէ ինչպէս կատարելութեան կը
հասնուի :

Կանչուած եղբայրն առաջնոյն ընդգիմահայեաց
կողմի գփուար ճամբան ելնելով շուտ մը՝ հետա-
մըտին ձեռքերէն ընկնել, ետ ետ ընկնելով վար
իջնուց ու տեղը տարաւ :

— Ենթոհեմ եղբայր. ըսաւ Սօրէլ. երկնա-
յին Երուսաղէմն հասնելու համար դիւրին եւ
ծաղկադեղ ճամբայ մը մտար. բայց դէպ 'ի ահ-

ռելի անդունդ մը կ'երթայիր կոր, եւ կորուստդ
անվրէպ էր՝ եթէ վեհանձն մէկը օգնութեան
չի հասնէր : Եւսդ պատուական առաջնորդը քեզի
ազատեց աւլեփ ճամբաներէն, եւ վերահաս վը-
տանդներէն պահպանեց : Բայց ամէն դժուարու-
թիւն անցուցած ըլլալ չի կարծես. հզօր թշնա-
մի մը ճամբան դէմդ կ'ելնէ, որուն հարուածոց
տակը շատեր հոգինին փչեցին : Տես. աչքիդ ա-
ռաջը քեզ կը սպասէ որ լափէ : Կրած գոհարդ
առջին խնէ՛ որպէս զի քովս հասնիս :

Եւսն ատեն եռափուլի օձը, որ թատրոնէն
առնուած մեքենայ մըն էր, սկսաւ պոչը ծանր
ծանր երերցընել. կրցածին չափ բարձր կը սու-
լէր. եւ այդ ձայնը հանողն էր չուանով մը ե-
ռամեծին ոտքը կապուած սուլիչ մը, զոր ուղա-
ծին պէս կը գործածէր. խաւաքարտեայ երեք
գլուխներն ալ շարժեց : Հետամուտը վարդախա-
չի գոհարը ցուցուց, գազանը շուտ մը անշարժ
կեցաւ. եւ պատրաստող եղբայրը նորէն երեւե-
լով՝ օձին վրայ կոխել տուաւ նոր եղբորը :

— Կատարելութեան հասար. գոչեց Սօրէլ.
Թշնամիդ ընկձեցիր, որուն երեք գլուխները զատ
զատ թոյներ կը հեղուն : Հաւատնականին առա-
ջըն ինկիր, որ յաղթութիւնը քեզի տուաւ :

Հետամուտը երեք անգամ ծնրադրեց. եւ ե-
ռամեծը խօսքն առաւ ու կը շարունակէր :

— Եղբայր իմ, ահա աչքիդ առաջը կը տես-
նես բնակել ուզած երկնային Երուսաղէմիդ յա-
տակագիծը : Հ)ր կուգայ որ կ'ընդունուիս. Ղի-
տէ՛ ընդարձակ տարածութիւնը. աշխարհի ամէն
մարդոց համար բաց է : Ս) էջ տեղի ծառն այն-
չափ տեսակ պտուղ կը բերէ որչափ որ քաղաքը
մուտք ունի. եւ այդ՝ հասկեցընելու համար որ
իւրաքանչիւրը քմացն յարմար եկածը կը գտնէ
հոն : Ս) օտեցիր. եղբայր իմ, եւ քեզի շնորհ-
ուած գերագոյն աստիճանն ստացիր :

Օանց ըրինք ըսել թէ նախագահին առաջը
ամէն խորհրդարանի մէջ եղածին նման՝ եռան-
կիւն խորան մը կար երեք աստիճան բարձր տախ-
տակամածի մը վրայ : Պատրաստող եղբայրն ըն-
դունուած եղբայրն առաւ խորանին քով տարաւ,
եւ աջ ծուները երրորդ աստիճանին վրայ ու աջ
ձեռքը Յայտնութեան Ի՛, գլխոյն վրայ դնել
տուաւ. բոլոր եղբայր մօտ գացած էին : Եռա-
մեծը ձախ ձեռքը նորամտին տարածած ձեռքին
վրայ դնելով՝ թուրը ընկող աջովը բոլոր ներ-
կայ անդամոց թուրերուն հետ անոր գլխոյն վը-
րայ տեսակ մը որորոց ձեւացուց : Եւս է որմ-
նադրաց կոմսը պողպատեայ անուանածը :

ՊԵՏՈՒԹՅՆ ԿՊԵՍՏԸ

ՔՕԼԵՐԱՅԷ ԲՈՒՆՈՒՈՂ ՆԵՐՈՒՆ

ԵՒ ՀՐԿԻՉԵԼՈՅ ՀԱՄԱՐ

Դաղղիական լրագիր մը՝ հոկտ. 4 (սեպտ. 22) թուականով Կոստանդնուպոլսէն իրեն խրկուած նամակէ մը հետեւեալ իմաստը կը բովանդակէ. որ (Սմանեան բարեխնամ պետութեան մեծ գովեստ է.

«Մայրաքաղաքս սաստիկ տառապեցընող «Եւթիմ» եւ հրդէհը աղէկ կողմ մ'ալ ունեցան. վասն զի աստուածային խորհրդոց մէջ՝ ընկերական բարւոյ եւ յառաջագիմութեան անգամ նոր պատճառ մը ըլլալ կերեւին: Երկու պատուհասները եւ ասոնք հեռացընելու կամ ըրած գէշութիւններուն դարման մատուցանելու համար պորձածուած միջոցները ամէն ազգ եւ ամէն ցեղ թէ՛ քրիստոնեայ թէ՛ մահմէտական՝ իրարու մօտեցուցին, եւ գրեթէ միացուցին բարեբորութեան եւ գթութեան մի եւ նոյն խորհրդոյ մէջ: (Րինակը տալու՝ բարձրագոյն դրան կառավարութիւնն սկսաւ, ազգի եւ կրօնից խրտութիւն չընելով թէ՛ քօլէրայէ բռնուողներուն եւ հրկիզեալներուն օգնութիւն տալը կարգի դնել, եւ իրաքանչիւրոց նպաստներ բաժնել սկսելով առաջին անգամ: Հատ թաղերուն օդը լաւացընելու՝ եւ հասարակաց առողջութիւնը պահպանելու ազատարար կերպիւր բռնուեցան: Լճեակարեւոր ուտելիքները, ինչպէս են հաց եւ միս, ուշագրութեան եւ քննութեան առարկայ եղան, եւ հացավաճառներն ու մսավաճառները ստիպուեցան այս բաներուս աղէկը ծախելու աժան գնով:

«Լրտաքին գործոց պաշտօնարանը մեծ բաժանորդագրութիւն մը բացաւ. եւ ողորմութիւն տալու աճապարողներուն ցանկին մէջ իրարու հետ խառն՝ տաճիկ պաշտօնատէրերու եւ դեսպանատան մարդոց եւ տաճիկ կարգացողներու անուններուն քով քրիստոնեայ կարգաւորաց ալ անունները գրտնուիլը մեզի քիչ մխիթարութիւն չէ՛: Միւսիւնն եւ ըստ եւ թիւի տարբերութիւնները դադրած են. խեղճերուն օգնելու համար ամէն ալ ձեռք ձեռքի տուած են:

«Վեհափառ Սուլթանին՝ աղքատ մարդոց ուտելիք եւ դրամ բաժնել տալու ունեցած խնամօքը համար ամէն ազգ ոտանաւոր եւ արձակ խօսքերով շնորհակալութեան զրեր մատուցին: Լճեակէն առաջ տաճիկ օրէնսդէտները է-լաթները՝ Պէշիքթաշի պալատը դացին շնորհակալութեան. եւ քանի մը օր ձտքը՝ Սուլթան Լպտիւլազիզ վեհափառ ինքնա-

կալը իր ներկայութեանն ընդունեց Յունաց եւ Լուսաւորչական եւ Հռոմէական Հայոց Պատրիարքներուն եւ Հրէից մեծ ռաբբիին պատգամաւորութիւնը, ամէն մէկին իր ազգին կողմէն. եւ հաճեցաւ պատասխանել թէ՛ իրեն ամէն ատենուան մտածութեանց առարկայ ըրած է իր հպատակներուն բարեկեցութիւնը. եւ վերջին համաձայնակ հիւանդութեան ըրած ջարդը իր սրտին մեծ կսկիծ պատճառած է. եւ ինքն ալ պատգամաւորաց հետ մէկ տեղ Լստուծոյ շնորհակալ կըլլայ որ այն պատուհասը իր մայրաքաղաքէն հեռացուց:

«Լրեւելք՝ Լստուծոյ յիշատակը մոռցուած չէ՛, ինչպէս որ արեւմտեան եւեջք կրթեալ սեպուած երկիրներուն մէջ մոռցուած է: Ղեն վախճար (արեւելցիք) անկէց շնորհակալ ըլլալու, վասն զի աշխարհի ժամանակաւոր կառավարութեան անոր ալ հաղորդ ըլլալը կը ճանչնան. եւ ասոր համար է որ եկեղեցիներուն եւ սինակոկաներուն եւ մկրիթներուն մէջ հասարակաց աղօթքներ եղած են: Լատին արքեպիսկոպոսը Տ. Պրուսնի, երկու անգամ հանդիսաւոր պատարագ ընել պատուիրեց. մէկը՝ ի շնորհակալութիւն Լստուծոյ, եւ միւսը՝ «Եւթիմ» մեռնողներուն հօգուոյն համար. որ կաթոլիկ ժողովրդեան մէջէն՝ համեմատաբար քիչ մարդ մեռած կար:

Եւս վերջին խօսքս չեմք կարծեր թէ կաթոլիկ ժողովրդեան ամբողջ թուոյն հետ մեռածներուն թիւը համեմատելով հասկըցուի: Եւս պարզապէս՝ ուրիշ ազգաց մեռելներուն համեմաքը՝ մեռնող կաթոլիկներուն համեմաքին հետ բաղդատուած պիտի ըլլայ. ոստիկանութեան դռնէն ելած. պաշտօնական ցուցակը միայն ասիկայ ցուցուցած է. եւ ասկէց զատ վաւերական ցուցակ չկայ: Ուստի՝ այս այսպէս գիտնալով կըսեմք թէ կաթոլիկ ժողովուրդէն «Եւթիմ» զոհ գացողներուն սակաւութիւնը ըլլալուն պատճառ՝ ժողովրդեան քիչուոր ըլլալն է:

ՏՆՈՐԷՆ=ԽՍՐԱԳԻՐ ԵՒ ՏՊԵՂԻՉ

ՅՈՎՀ. ՊՐ. ՏՐ. ԿՐԳ. ՏԵՐՈՅԵՆՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

ՎԵՋԻՐ-ԽԱՆ